

Критика та бібліографія

М.С. Дорошко. Компартійно-державна номенклатура УСРР у 20-30-ті роки ХХ століття. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2004. – 154 с.

Рецензована монографія висвітлює проблему формування більшовицької партійно-державної номенклатури УСРР у 1920–30-ті рр., що належить до малодосліджених сторінок історії України ХХ ст. Попри те, що процес становлення номенклатури в республіці скеровувався переважно московським партійним центром, йому була притаманна низка особливостей, на дослідженні яких і зосереджує свої зусилля М.С. Дорошко.

Вибір автором хронологічних меж є досить вдалим і обґрунтованим, оскільки саме в 1920–30-ті рр. сформувався той керівний прошарок суспільства, який сприяв утвердженню в Україні тоталітарного політичного режиму. Продуманою і виваженою є й структура монографії, зокрема заслуговує на увагу виокремлення автором в окремий розділ питання про ставлення номенклатури УСРР до зміни курсу державної партії в переломні періоди радянської історії 20–30-х років минулого століття.

У центрі дослідження автора – перетворення КП(б)У на державну структуру, а її апарату – на ядро управлінського механізму, надмірна централізація влади і управління, адміністративно-репресивні методи вирішення політичних і економічних завдань, придушення інакомислення, одержавлення громадських організацій, бюрократизація тощо.

Монографія М.С. Дорошко стала результатом багаторічної цілеспрямованої праці автора, який, залучивши до наукового обігу нові архівні джерела і маловідомі історичні документи, проаналізував загальні закономірності та особливості формування політико-господарської еліти в СРСР в цілому і в радянській Україні зокрема. Широке використання архівних фондів партійних і урядових органів дозволило авторові по-новому висвітлити процес перетворення комуністичної номенклатури на панівний прошарок радянського суспільства.

Серед головних здобутків монографії те, що дослідження проблеми формування керівних кадрів в окреслений період має комплексний характер і тісно пов'язане з процесами, які відбувалися в центрі імперії. Також автор монографії вперше в науковій літературі здійснив періодизацію формування компартійно-державної номенклатури в УСРР, виокремивши три етапи на шляху її становлення та охарактеризувавши особливості кожного з них. Цінними для майбутніх дослідників проблеми є авторські підрахунки чисельного складу номенклатури, які характеризують кількісний та якісний склад компартійно-державної верхівки УСРР, адже офіційні видання не містили таких даних, оскільки вони становили відомчу таємницю. Виграшним моментом дослідження є те, що автор велику увагу приділяє історичним портретам, що дає змогу персоналізувати історію, оживити її і на цій основі

усвідомити глибинні процеси, які відбувалися у 1920–30-х рр.

Водночас монографія не позбавлена окремих недоліків. Зокрема, на наш погляд, більш докладного аналізу потребує характеристика основних важелів механізму функціонування партійно-державного апарату УСРР, недостатньо висвітлено проблему формування керівної верхівки силових владних структур.

Незважаючи на наявність згаданих недоліків, монографія М.С. Дорошка є ґрунтовною науковою роботою і серйозним внеском у справу дослідження проблеми формування партійно-державної номенклатури радянської України в період становлення тоталітарного режиму в СРСР. Вважаємо, що ознайомлення з нею буде корисним для істориків, а також для широкого загалу читачів, які цікавляться актуальними проблемами вітчизняної історії.

Анатолій Морозов

С.В. Корновенко, В.М. Лазуренко. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу. – Черкаси: Ваш дім, 2004. – 184 с.

Тема монографії особливої актуальності набуває з огляду на те, що сучасний стан української економіки, включаючи і її аграрний сектор, вимагає прискорення здійснюваних реформ на основі подальшого удосконалення системи оподаткування, кредитування і оплати праці одночасно з інституційними економічними змінами. Реформування податкової системи має збалансувати податковий тиск на усі категорії платників податків для підвищення її стимулюючої ролі.

Пошуки оптимальних рішень у цій сфері актуалізують необхідність дослідження і творчого осмислення не тільки зарубіжного, а й власного історичного досвіду, набутого у податковій політиці. У зв'язку з цим видається своєчасним звернення С.В. Корновенка і В.М. Лазуренка до вивчення і критичного аналізу нової економічної політики 1920-х років в Україні і, передусім, наукового узагальнення і аргументованої оцінки податкової політики радянської влади в українському селі в цей час.

У вступній частині монографії як концептуальну мету свого дослідження автори визначають встановлення аутентичності ідеї НЕПу і суті її головного компонента – податкової системи, а також з'ясування деструктивних моментів у процесі її практичній реалізації. Зазначається, що класове підґрунтя податкової політики на селі мало на меті не стільки підвищення стимулів продуктивності праці й добробуту селян, як забезпечення інтересів держави.

Не викликає заперечень загальний дослідницький алгоритм – автори прагнуть аналізувати податкову політику радянської влади на селі у контексті нової економічної політики СРСР та УСРР і з урахуванням загальних політико-економічних умов її реалізації. Це надає дослідженню наукового, загально-

гуманітарного значення і засвідчує, що С.В.Корновенко і В.М.Лазуренко ґрунтовно володіють історичним матеріалом, орієнтуються у складних перипетіях політичних процесів, використовують при цьому досягнення історіософії, політології та політекономії.

Структура і композиційне вирішення монографічної праці, на наш погляд, є доцільними і дозволило авторам логічно і послідовно проаналізувати та висвітлити процес впровадження податкової системи в складних соціально-економічних умовах, формування ринкових механізмів і податкового апарату, фінансово-грошової системи в добу НЕПу.

Цілком кваліфіковано і коректно дослідниками проаналізовано стан наукового вивчення проблеми. Запропонована ними історіографічна періодизація є визнаною і достатньо поширеною в сучасній історичній науці. Вмотивованим є висновок авторів щодо необхідності поглибленої комплексної розробки проблеми на основі сучасної методології.

Серед достоїнств книги – джерельна база дослідження. Широке коло залучених джерел з переважанням архівних матеріалів (значна частина яких вперше вводиться до наукового обігу) дозволило авторам підібрати і опрацювати велику кількість різноманітних і переконливих фактів, які неупереджено і об'єктивно ілюструють погіршення становища селян внаслідок податкових вилучень, прорахунки більшовицької партії у податковій політиці на селі, розкривають особливості роботи податкових органів на місцях.

У монографії робиться висновок про те, що саме політика “воєнного комунізму” стала основною причиною гострої соціально-економічної і політичної кризи українського села. Крім того автори доводять, що ідея “нової економічної політики” не може претендувати на теоретичну новизну як відкриття великої ваги, оскільки вона була розроблена з використанням вже існуючих ключових положень з програм опозиційних більшовикам партій. Добре обґрунтованим є аналіз процесу запровадження продподатку в українському селі, виділення в ньому характерних рис “податкової втоми”, відповідальності селян за сплату податків і значення скасування кругової поруки.

Видається доречним й зроблене дослідниками співставлення показників продуктивності праці на селі у 1913 і 1921 роках, що дало можливість сформулювати їм аргументований висновок щодо продуктивності селянської праці на початку 1929-х років, яка була низькою і не забезпечувала прожиткового мінімуму. При цьому акцентовано увагу на класовому характері податкової політики, охарактеризовано перехід до грошової форми оподаткування та його значення.

Зроблені авторами висновки аргументуються ретельно обрахованими й прокоментованими цифровими даними. Серед них – положення про те, що класовий підхід при диференціації податкових ставок зумовлював збільшення незаможницьких господарств і саме це згодом стало аргументом більшовиків на користь утворення колгоспної системи.

Заслужують на увагу міркування і висновки авторів щодо динаміки і змін у фінансово-грошовому становищі селянських господарств у 1921 – 1925 рр., характер податкових платежів і посилення фіскального тиску держави.

Пропонована читачам книга С.В.Корновенка і В.М.Лазуренка має не тільки науково-пізнавальне, а й практичне значення. Її матеріали і теоретичні узагальнення можуть бути використані при розробці проблем історико-економічного спрямування, створенні спеціальних і узагальнюючих праць з історії українського селянства та навчальних посібників. Окремі положення і висновки дослідження можуть бути також враховані при виробленні основних засад сучасної фінансово-податкової політики в аграрному секторі економіки нашої держави.

В.М. Мельниченко

Відзив на “Історико-краєзнавчий український календар «Спадщина»” / Автор-упорядник В. М. Мельниченко. – Черкаси, 2003. – 386 с.

Шановний п. Мельниченко! Перш за все хочу висловити Вам щире вдячність за прекрасне, оригінальне, навіть унікальне у своєму роді видання, яким є історико-краєзнавчий український календар “Спадщина”.

З великою цікавістю перечитав (і по кілька разів) всі без винятку сторінки календаря, в якому немає нецікавого. А тому і в наступних випусках календаря потрібно друкувати матеріали про незаслужено забуті або маловідомі імена, правдиві біографії та діяльність людей, імена яких були “недоступні” для простих громадян України або чий біографії були перекручені.

І надалі друкуйте матеріали про музеї, заповідники та пам'ятки України, про місця, де в різні часи відбувалися якісь визначні події, про які ми до цього часу не знали або знали дуже мало.

Надзвичайно цікаві матеріали на культурно-мистецьку та духовну тематику – їм належне місце в календарі.

Ще раз велике Вам спасибі за таке прекрасне, потрібне для кожної української родини видання.

Міцного Вам здоров'я, щастя, дальших творчих успіхів і всього найкращого в житті. Хай благословить Вас Господь Бог!

В. Глуханюк

